

La situació del valencià segons la sociolingüística no institucional (1998-2002)

per Josep J. Conill

Resum

L'article descriu algunes de les principals recerques no institucionals efectuades al llarg del darrer lustre sobre la situació del català al País Valencià (popularment anomenat *valencià*), incidint especialment en aquelles que aborden la dinàmica sociolingüística de les grans àrees urbanes (València i Alacant), on la transmissió intergeneracional s'ha aturat o és a hores d'ara molt precària. A manera de contrast, s'hi consideren així mateix els resultats d'uns altres dos treballs: l'un sobre la comarca de la Marina, encara fidel a la llengua, i l'altre sobre la totalitat de la població. El panorama resultant permet avançar algunes reflexions sumàries entorn del procés de minorització lingüística accelerada en què la societat valenciana es troba immersa, a partir de les quals s'enfoquen les mancances de la recerca sociolingüística no institucional, derivades fonamentalment de la seva escassa dimensió prospectiva.

Sumari

1. Introducció
2. Descripció de les recerques examinades
 - 2.1 La interrupció de la transmissió intergeneracional: el cas de la ciutat d'Alacant
 - 2.2 La substitució lingüística en fase avançada: la ciutat de València
 - 2.2.1 Les actituds cap a les varietats en litigi
 - 2.2.2 Les xifres
 - 2.2.3 La transmissió intergeneracional: una qüestió debatuda
 - 2.3 Un manteniment precari: la comarca de la Marina
 - 2.4 Una radiografia global de l'estat de la llengua al País Valencià
3. Reflexions finals
4. Bibliografia

1. Introducció

En contrast amb el triomfalisme de l'administració autonòmica, avesada a exhibir l'augment de la competència lectoescriptora de la població valenciana en la pròpia llengua com una prova irrefutable de l'èxit de les polítiques lingüístiques implementades, molts sociolingüistes valencians vénen des de fa temps realitzant —sovint amb pocs mitjans— una sèrie d'estudis empírics presidits pel rigor crític i la independència de criteri. En aquest treball duem a terme un repàs sumari d'algunes d'aquestes recerques, aparegudes al llarg del lustre 1998-2002, a partir de les quals resulta possible aventurar un diagnòstic fiable de la situació del català que qüestiona radicalment les tesis oficials i torna a posar de renovada actualitat el dilema entre lleialtat lingüística o castellanització, tan lúcidament plantejat per Lluís V. Aracil (1966) ja fa prop de quatre dècades.

2. Descripció de les recerques examinades

2.1 La interrupció de la transmissió intergeneracional: el cas de la ciutat d'Alacant

Sens dubte, Brauli Montoya és des de fa temps el més esforçat investigador del procés de substitució lingüística a la ciutat d'Alacant. El llibre *Alacant: la llengua interrompuda* (Montoya, 1996), constitueix la seva contribució més significativa al tema — complementada amb un estudi posterior (Montoya, 2000) on s'analitzen els aspectes lingüístics de la substitució. Es tracta d'un treball de camp, realitzat entre l'abril de 1993 i

l'agost de 1994, sobre una mostra de 88 informadors, que representen un 0'42 % de l'univers objecte d'estudi, integrat pels 20.856 alacantins majors de 30 anys considerats com a "parlants naturals" del valencià —per haver-lo adquirit en família o de manera ambiental. Aquesta mostra ha estat sotmesa a un desglossament per sexe, edat, llengua de criança, zona de socialització i estatus social. La recollida de dades s'ha efectuat a través de mètodes quantitativs (qüestionaris oberts i tancats) i qualitativs (entrevistes), inspirats en l'estudi realitzat per E. Querol (1990) a la comarca dels Ports.

Les històries de vida reconstruïdes per l'autor permeten de situar l'inici de la interrupció en la transmissió intergeneracional del valencià entre les classes benestants del centre modern de la ciutat al llarg del període 1865-1917. Posteriorment, entre la dècada de 1910 i la de 1970, el procés va afectar-ne el centre antic i la perifèria urbana i, finalment, entre 1955 i 1980, va arribar a la perifèria rural.

Pel que fa als resultats del qüestionari, hom hi constata la inexistència d'alacantins menors de 50 anys que hagin rebut el català en família. D'altra banda, els qui tenen el català com a primera llengua no arriben a la meitat del seu grup, fet que els rellega a un 3'6 % de tota la comunitat de parla (9.263 habitants, en nombres absoluts). La transmissió de la llengua resta a hores d'ara, doncs, confiada en exclusiva a la via escolar, del tot insuficient.

2.2 La substitució lingüística en fase avançada: la ciutat de València i la seva àrea metropolitana

A ningú no se li oculta la importància de la ciutat de València respecte al conjunt del territori valencià, per raó del seu pes demogràfic, situació geogràfica, importància política, etc. Segurament, aquesta circumstància no és aliena a l'interès i la curiositat que la seva dinàmica sociolingüística desperta entre els estudiosos. La millor prova d'això la tenim en la proliferació de treballs monogràfics que enfoquen diverses facetes del contacte lingüístic al Cap i Casal, d'entre els quals hem seleccionat tres d'especialment interessants.

2.2.1 Les actituds cap a les varietats en litigi

Les actituds dels parlants cap a les varietats *in praesentia* han estat objecte d'estudi per José R. Gómez Molina al llibre *Actitudes lingüísticas en una comunidad bilingüe y multilectal: área metropolitana de Valencia* (1998), basat en una investigació empírica realitzada durant els anys 1996-1997 sobre una mostra de 234 informants majors de 18 anys (nivell de confiança del 95 %), triats en funció de les variables de sexe, edat, nivell sociocultural, llengua materna i llengua habitual, origen i residència, als quals se'ls demanava de categoritzar quatre modalitats de parla enregistrades per parlants bilingües: castellà estàndard (CS), valencià estàndard (VS), valencià no estàndard o "apitxat" (VNS) i castellà no estàndard propi de la zona de l'horta (CNS).

L'obtenció de dades ha estat duta a terme mitjançant dos procediments: una tècnica indirecta, adaptada de l'aparellament de veus disfressades (*matched guise technique*) de W. Lambert aplicant-hi una sèrie d'escales d'acord amb la tècnica del diferencial semàntic, i una tècnica directa, consistent en un qüestionari amb preguntes obertes i tancades, referides a les dues llengües en contacte (valencià/castellà).

Els resultats de l'estudi mostren una actitud favorable a la normalització lingüística entre els parlants de la zona, deduïble de l'increment en la categorització social del VS i la reducció correlativa experimentada pel CS, el qual conserva, tanmateix, una posició clarament predominant, derivada de la seva major comunalitat.

La millora del VS té a veure tant amb els valors intrumentals com amb els integratius. En aquest darrer apartat cal destacar l'important caràcter relacional atorgat al VNS, per bé que les correlacions entre ambdues varietats assenyalen que no ens trobem al davant d'una distribució diglòssica, sinó d'una mera variació diafàsica contextual, desdibuixada a causa de la deficient consciència sociolingüística dels parlants i la baixa competència en VS (Gómez Molina, 2002). Tanmateix, la modalitat CS les supera en motivació instrumental i, entre un sector de la joventut, també en valor integratiu —és a dir, en tant que símbol de la identitat valenciana, molt deslligada de l'ús del valencià (64'1 %).

Les variables sociolingüístiques amb major incidència en la categorització social són, en ordre decreixent, el nivell sociocultural, el sexe, l'edat, la llengua habitual i el lloc de

residència. La variable llengua materna, per contra, no resulta significativa. Les inferències més interessants que s'hi poden extreure són les següents:

1) El nivell sociocultural alt, amb criteris valoratius molt homogenis, fomenta el VS i en destaca el valor integratiu; el nivell mitjà destaca el CS, el VNS i el VS, bo i considerant el CNS com una variable estereotipada; el nivell baix, finalment, afavoreix el VNS, seguit pel CS.

2) Els homes valoren el VNS, seguit pel CS i el VS, mentre que les dones, amb criteris més heterogenis, valoren en primer lloc el CS, seguit pel VS i el VNS. Significativament, un sector femení coincideix en la valoració del VS com a "catalanista", per oposició al "valencianisme" del VNS.

3) El VS obté millors qualificacions entre els joves i adults que entre els majors de 55 anys, els quals en destaquen també l'antivalencianisme.

Si a tot això afegim una major tolerància activa del castellà (91'4 %) que del valencià (72'2 %), l'escassa pressió social en favor de l'aculturació lingüística —només el 4'7 % dels castellanoparlants s'ha bilingüitzat— i el fet que els joves, fins i tot quan adquireixen el valencià i esdevenen bilingües, continuen sent monoculturals en castellà, obtenim un panorama on el CS continua sent la llengua àmpliament predominant en la comunicació intergrupual.

2.2.2 Les xifres

Com el seu títol indica, *El futur de la llengua entre els joves de València* (1998), de Ferran Colom, es proposa d'analitzar la situació del català entre els estudiants de la ciutat, tant pel que fa al coneixement de la llengua com als comportaments i les actituds, a partir d'un qüestionari —inspirat en el model emprat per G. Erill *et alii* (1992)— que es va passar a començaments de 1996 a una mostra de 877 alumnes de 3r de BUP i de 1r curs de FP de segon grau, procedents de 29 centres triats de manera representativa.

Entre les principals conclusions a què arriba l'autor, caldria destacar-ne les que figuren a continuació:

1) L'origen i composició geogràfica i lingüística familiar determina el nivell i competència lingüística dels alumnes enquestats. El millor nivell de competència es dona entre els fills de famílies autòctones amb el català com a idioma matern (11 %). Un 14 % d'alumnes no el saben parlar i el sistema escolar és, amb molta diferència, l'àmbit on els enquestats (50 %) contacten amb la llengua, absent de la seva vida quotidiana.

2) El panorama empitjora quan atenem a l'ús espontani habitual, situat en un 5 %, detall que confirma la nativització total del castellà entre el jovent. Si ens referim només a l'àmbit familiar, la xifra s'incrementa fins al 10 %, al qual cal sumar un altre 10 % que fa un ús indistint(!) de les dues llengües. Malgrat això, sembla detectar-s'hi una certa estabilització de la transmissió intergeneracional entorn d'uns percentatges mínims, ja que del 22 % dels progenitors que empren el català entre ells un 21 % ho fa també amb els seus fills, però aquest ús no sempre és habitual.

3) Tal com hem vist en el cas d'Alacant, també a València resulta decisiva la zona de residència. Les actituds favorables al català i al seu ús extrafamiliar s'incrementen a mesura que hom s'allunya del centre de la ciutat. Per contra, als districtes del centre històric i al Pla del Real, habitats per parelles majoritàriament autòctones, amb forta presència de les locals, i amb un nivell socioeconòmic i d'instrucció alts, s'hi detecten uns nivells d'ús per sota de la mitjana i unes actituds de clar rebuig.

2.2.3 La transmissió intergeneracional: una qüestió debatuda

En un article recent, aparegut sota el títol de "La transmission intergénérationnelle du valencien et son usage comme langue seconde" (2002) a la revista *Langage et société*, fundada pel malaguanyat Pierre Achard, Raquel Casesnoves Ferrer contrasta la situació sociolingüística de la ciutat de València amb l'evolució de la resta del país.

S'hi prenen en compte les dades procedents dels censos de 1986 i 1991 —en el cas de la ciutat de València també el Padró Municipal d'Habitants de 1996—, a més d'una enquesta realitzada per l'autora al llarg del curs 1997-1998 entre 167 alumnes de secundària de tres centres de València, seleccionats sobre la base dels criteris de classe social, percentatge de població immigrada d'altres regions de l'Estat, caràcter públic o privat, competència lingüística del barri i presència (o no) d'oferta d'ensenyament en català. El treball es completa amb una sèrie d'entrevistes semidirigides a subjectes representatius.

Els resultats obtinguts permeten apuntar algunes reflexions sobre la situació del català a la ciutat:

1) No s'hi detecta pas la tendència positiva mostrada pels estudis oficials a nivell de tot el país. Segons aquests estudis assistiríem, d'una banda, a un augment de les competències en lectoescriptura (sobretot en la franja dels joves entre 15 i 19 anys), producte de la introducció de l'ensenyament del català al currículum escolar; d'altra banda, pel que fa a l'evolució de l'ús en l'àmbit familiar, revelarien un augment del nombre de persones que empren sempre o generalment el català. Expressat en percentatges, això significaria passar del 40'9 % en 1989 al 44'3 % en 1995, la qual cosa suposa una variació del 3'4 % favorable al català, confirmada pels retrocés del -2'0 % observat per al castellà al llarg del mateix període.

Per contra, a la ciutat de València es constata una disminució de l'ús —que no arriba mai al 15 %— en l'àmbit familiar. El fet resulta especialment greu, atès que l'aprenentatge del català a casa sembla ser condició necessària, però no suficient, per al seu ús posterior en d'altres àmbits. De fet, el català no és la llengua predominat dels joves ni en el 10 % dels casos.

2) La substitució intergeneracional es troba íntimament relacionada amb el lloc de residència. La ciutat esdevé així un poderós catalitzador de la castellanització, en la mesura en què, fins i tot quan els dos progenitors són catalanòfons de procedència rural, el trasllat a València engega un important procés de bilingüització, que desemboca molt sovint en la transmissió als fills del castellà.

3) Els factors de més incidència en l'ús del català per part dels joves són: la presència en la xarxa de relacions de persones catalanoparlants, una experiència acadèmica positiva en l'assignatura de Valencià, la ideologia política esquerrana, les actituds lingüístiques dels pares i, sobretot, la militància cultural en favor del català.

4) No s'hi aprecia cap influència (a no ser negativa) de l'ensenyament del català sobre els usos lingüístics dels escolars. Per contra, l'ensenyament *en valencià* té efectes positius i contribueix a la bilingüització efectiva de l'alumnat.

Tot plegat, segons Raquel Casenoves, confirmaria l'existència de dues pautes sociolingüístiques divergents: la de la ciutat de València, amb el català en un estat avançat de recessió, i la de la resta del país, on experimenta una lleugeríssima recuperació que en ocasions pot arribar a camuflar el que s'esdevé a la capital.

2.3 Un manteniment precari: la comarca de la Marina

El panorama esbossat fins ara, definit per un procés de substitució lingüística galopant a les principals àrees urbanes, es deixa matisar en certa mesura quan el contrastem amb les dades procedents de les zones rurals del País Valencià. En aquest sentit, un recent estudi de M. Àngels Diéguez i M. Isabel Guardiola sobre la "Transmissió lingüística intergeneracional a la Marina" (2002) pot resultar paradigmàtic.

L'estudi es fonamenta en una enquesta realitzada el 1997 a gairebé un miler d'alumnes i professors dels centres comarcals de secundària d'Altea, on les autores van entrevistar individus procedents de localitats de tota la comarca, la qual havien dividit prèviament en cinc zones atenent a factors socioeconòmics, demogràfics i lingüístics, circumstància que els va permetre detectar una major presència dels catalanoparlants a les zones més rurals, amb escassa immigració i predomini de les activitats agrícoles.

Tenint en compte que la transmissió intergeneracional es troba molt lligada als matrimonis entre catalanoparlants i que el català és la llengua del 50 % de les mares i el 60 % dels pares, caldria esperar que el parlaren usualment un 50 % dels estudiants, si més no. Tal pronòstic es revela prou ajustat a la realitat: un 48 % dels entrevistats declaren usar el català habitualment, un 19'7 % només molt esporàdicament i un 32'3 % mai, percentatges que indiquen un bon nivell de manteniment —la defecció idiomàtica no supera l'1 %— de la transmissió intergeneracional.

Els resultats anteriors resulten confirmats per les dades de la transmissió de la llengua entre els autòctons, situada en el 84'8 % sobre el 91'3 % de les parelles que usen el valencià com a llengua de relació. Pel que fa als fills de matrimonis mixtos, la transmissió intergeneracional sofreix una important davallada (un 25 % parla als fills en valencià, un 36 % en castellà i un 29 % cadascun en una llengua), situació que empitjorarà quan la segona generació immigrant —pràcticament la meitat dels estudiants— arribi a l'edat adulta.

2.4 Una radiografia global de l'estat de la llengua al País Valencià

Expressament, he deixat per al final la ressenya de l'aportació d'Ernest Querol sobre *Els valencians i el valencià* (2000), tant pel fet de tractar-se d'un estudi d'abast global, referit a la totalitat del País Valencià, com per la seva ambició teòrica, que es substancia en la formulació d'un nou i ambiciós model per a l'estudi dels processos de substitució lingüística, divulgat parcialment per l'autor en publicacions anteriors.

L'espai de què disposem no ens permet d'estendre'ns gaire en la descripció i crítica del complex edifici teòric querolià, el qual, d'altra banda, ha començat ja a suscitar exigents —per bé que elogioses— lectures (Calaforra, 2002). A risc de simplificar en excés, apuntarem que l'origen de tot el seu plantejament es troba en la insatisfacció davant la incapacitat dels models sociolingüístics més usuals a l'hora de donar compte dels factors que determinen l'ús lingüístic. Per tal de superar les limitacions detectades, Querol combina l'enfocament de les relacions interlingüístiques propi del model aracilià de la interposició amb les explicacions trifactorials de l'ús lingüístic i el paradigma sociològic de la definició social (Querol, 2000: 21-43). Això el porta a concebre la substitució lingüística com a *tria* (exclusiva o jeràrquica), els mecanismes de la qual il·lustra a través de l'analogia amb els processos migratoris i amb un llistat d'antinòmies fonamentals.

Tot plegat es concreta en una temptativa d'integrar la teoria de la vitalitat etnolingüística —especialment en la versió dels quebequesos Allard i Landry, autors del qüestionari emprat (de forma reduïda) per Querol— dins el marc de la teoria de les representacions socials de Moscovici, arrodonida amb el recurs a la institució jurídica de la representació i a la teoria topològica de les catàstrofes, amb la qual s'hi estableix una analogia formal que arriba a l'isomorfisme (Querol, 1997).

La hipòtesi fonamental de l'autor postula que en un procés de substitució lingüística —definit com "l'aïllament progressiu i reductiu de l'ús d'un idioma en la seua expansió demogràfica, en la seva extensió geogràfica i en els seus àmbits d'ús i, per tant, també en la representació de les seves possibilitats d'ús" (Querol, 2002b: 73)— els diversos tipus de comportament lingüístic possibles són el resultat de la interacció de les representacions socials que es fan els parlants de les llengües en presència, de la xarxa interpersonal de comunicació i del grup social de referència.

La part empírica del treball consta de 452 enquestes (67 més del mínim exigible), realitzades en 1998 a alumnes de 4t d'ESO (entorn de 16 anys). Per tal de garantir una major representativitat de la mostra respecte al total de la població, hom hi ha controlat també una sèrie de variables estratègiques, com ara divisió provincial, zona lingüística (valencianoparlant/castellanoparlant), tipologia del nucli poblacional (superiors/inferiors a 50.000 habitants) o opció idiomàtica del centre.

La quantitat ingent d'informació obtinguda (478 dades per alumne), ha estat sotmesa a múltiples tractaments estadístics: anàlisi de freqüències i percentatges de cada variable, creuament de dues variables i anàlisi multivariàble (discriminant i de regressió múltiple), així com a la nova tècnica d'inducció per grafs SIPINA.

Els resultats més destacables per al nostre propòsit són, sens dubte, els relacionats amb els percentatges de parlants de cada llengua. Si considerem només la zona històrica valencianoparlant, trobem que el castellà és de manera aclaparadora la llengua més parlada per la generació jove: els alumnes la tenen com a primer idioma en un 72'7 %, mentre que el català només l'empra un exigu 25'2 %. Pel que fa a la generació dels seus progenitors, les xifres resulten molt similars: els pares parlen el castellà en un 68'3 % i el català en un 28'8 %, percentatge que en el cas de les mares augmenta al 29'9 % i el del castellà es rebaixa al 65'1 %.

La situació no millora pas quan observem la transmissió intergeneracional. Les parelles valencianoparlants (18'9 %) no transmeten el valencià en un 11'25 % dels casos —en canvi, les parelles castellanoparlants (63'2 %) que no transmeten el castellà no passen de l'1'89 %. Quan les parelles són mixtes, si la mare és valencianoparlant i el pare castellanoparlant (9'9 %) parlen als fills en valencià en un 36'8 % dels casos, mentre que si es dona la combinació inversa (8'3 %) la xifra baixa al 26'5 %. En una generació, doncs, el percentatge de valencianoparlants ha minvat en un 4'25 %.

Però el treball de Querol no s'atura ací, atès que pretén així mateix explicar els factors determinants de la tria lingüística efectuada pels parlants, per tal d'arribar a entendre millor els processos de substitució i/o manteniment de les llengües. Pel que fa a les tres variables considerades, els seus resultats assenyalen que l'ús del valencià correlaciona especialment amb la xarxa social, és a dir, amb el grup de gent valencianoparlant amb el qual el subjecte manté intercanvis verbals. Aquests resultats contrasten amb els obtinguts per l'autor a Catalunya (Querol, 1999, 2001), on l'ús de la llengua apareix lligat sobretot a la representació social, o a les Illes Balears, on la variable que més correlaciona amb l'ús del català és la representació social del castellà (Querol, 2002a). Es tracta d'una conclusió certament problemàtica, ja que si la xarxa social s'encongeix de forma progressiva en la transmissió intergeneracional, l'ús anirà reduint-se també.

Les conseqüències són clares: per invertir un procés de substitució lingüística caldrà procurar que la variable més correlacionada amb l'ús sigui la representació social i que la transmissió intergeneracional no sigui negativa per a la llengua recessiva (Querol, 2000: 196).

3. Reflexions finals

Per damunt de la diversitat d'enfocament, abast i metodologia, els estudis anteriors ens permeten esbossar un panorama sociolingüístic del País Valencià caracteritzat per la precària subsistència de la llengua catalana a les principals ciutats com València, Alacant o Castelló de la Plana (Ferrando *et alii*, 1990) —on la interrupció de la transmissió intergeneracional bé s'ha consumat ja o podria consumir-se en el transcurs d'un parell de generacions—, paral·lela al seu manteniment generalitzat als àmbits rurals, en especial a certes comarques com la Safor o l'Alcoià, circumstància que els atorga un protagonisme cada cop més destacat respecte al conjunt de la comunitat lingüística (Montoya, 2002: 36-43). És el que Vicent Pitarch (1988: 16-20) ha anomenat "la rusticitat dels dominis lingüístics".

La persistència de les actuals normes d'ús, definides per la convergència cap al castellà com a llengua comuna, augmenten el perill d'una substitució lingüística massiva. Dos processos en curs poden contribuir-hi també de manera poderosa: l'increment de la taxa d'urbanització del territori i l'actual allau immigratori (Morelló, 2002), que ve a sumar-se als contingents encara per assimilar, arribats d'altres zones de l'Estat cap a mitjans del passat segle. La situació sociolingüística descrita es troba molt lluny, doncs, d'avaluar l'optimisme auspiciat des d'instàncies oficials. Més aviat caldria interpretar-la com un clar índex del fracàs de les "polítiques lingüístiques" —si és que podem qualificar-les així (Pradilla, 2002)— en marxa, cenyides fins ara de manera gairebé exclusiva al terreny educatiu i a la propaganda de tipus genèric.

Val a dir que els resultats d'aquestes polítiques han estat ben minsos, ja que si bé han contribuït a la millora de les actituds i la competència en català de la població escolaritzada, no han estat capaces, en canvi, d'aturar la substitució ni d'afavorir la integració lingüística de la segona generació immigrant. Pitjor encara: no caldria descartar-ne tampoc repercussions negatives, concretades sobretot en la desresponsabilització respecte a la transmissió intergeneracional de la llengua observable en certs sectors catalanoparlants amb hàbits lingüístics de *subvaloració* (Castelló, 2002). La presència del català al currículum escolar obre la porta així a la possibilitat de procedir al que els economistes anomenen *externalització de costos*,

deixant en mans de l'escola la transmissió de la llengua recessiva —captament, d'altra banda, similar a l'exhibit des de fa temps en matèria de formació religiosa. Lluny de constituir un detall marginal, aquesta estratègia externalitzadora —complementària, és clar, de la *internalització* del castellà— resulta del tot congruent amb una tendència social d'abast més general que amenaça amb transformar el sistema escolar en una mena de calaix dels mals endreços, destinat a encabir tots aquells continguts que la modernització de la societat desestima. En tals condicions, tenint en compte a més la ineficàcia de l'escola de cara a la transformació de l'ordre social (Boudon, 1973), pot sorprendre a algú la ineficàcia de les mesures "normalitzadores" arbitrades per les institucions valencianes?

Com veiem, les possibles solucions als reptes plantejats per l'actual conjuntura sociolingüística ni resulten fàcils ni admeten demores. Potser el més urgent a hores d'ara sigui reclamar el disseny i l'aplicació de polítiques lingüístiques específiques, adaptades a la situació concreta de cada zona. Hauria de resultar del tot evident que hom no pot tractar de la mateixa manera realitats completament desiguals. Les tasques principals de l'hora actual passen, a parer meu, per reforçar i ampliar la plenitud de l'ús en algunes comarques rurals, aturar la defecció lingüística d'altres, incrementar la competència del jovent castellanoparlant i preservar l'existència de les minories catalanoparlants urbanes. La consecució d'aquests objectius va aparellada amb una transformació radical del marc actual de gestió de la diversitat lingüística en la societat valenciana. En un paper que no sé si algun dia podrà veure la llum he plantejat un model autogestionari de relacions interlingüístiques basat en la fórmula d'allò que anomeno el *liberalisme llibertari*; ací, tanmateix, m'accontentaré amb assenyalar la necessitat de canvis en l'actual model educatiu, en el sentit de la creació d'una xarxa pública de centres educatius en llengua catalana, en paral·lel a la qual caldria fer passes decidides cap a la construcció d'un *espai de comunicació* diferenciador, compartit amb la resta de la comunitat lingüística (Gifreu & Corominas, 1991).

Òbviament, no podem esperar que aquestes demandes siguin satisfetes per cap graciosa concessió. Al contrari: les elits de poder valencianes s'han caracteritzat sempre per una franca hostilitat cap al català i no hi renunciaran sense una pressió decidida de la ciutadania. Ens enfrontem, doncs, a la necessitat peremptòria de vertebrar la comunitat catalanoparlant del país, dotant-la d'instruments coherents per a la reivindicació dels seus drets civils en matèria idiomàtica. Més que no d'un procés polític, es tracta d'un procés *prepolític*, indispensable per al sorgiment d'elits alternatives a les existents i alhora indissociable de la substitució de l'actual *cultura política de súbdit*, pròpia del nacionalisme, obsedida per l'estimació subjectiva de les prestacions que el poder pot aportar a la seva causa, per una altra de caire *participatiu*, on la consciència de tals prestacions es correspon amb el reconeixement dels hàbits participatius i les iniciatives indispensables per al bon funcionament del sistema polític (Almond & Verba, 1963: 34-36). A parer meu, l'existència de la federació Escola Valenciana constitueix un indici esperançador que aquest canvi cultural està començant a produir-s'hi.

El paper de la sociolingüística no institucional en aquesta conjuntura hauria de resultar decisiu, no sols com a subministradora de dades sobre l'estat de la comunitat lingüística —tal com ha fet fins ara i sembla que continuarà fent de manera cada cop més precisa (Casesnoves, 2003)—, sinó, sobretot, com a *orientadora* de la normalització. I aquest darrer objectiu no podrà dur-lo a terme sense una inflexió profunda respecte als seus plantejaments actuals. No podem continuar per més temps accontentant-nos amb el (sempre indispensable) coneixement detallat de la situació passada i present, per tal d'acomodar-hi les nostres respostes de manera *reactiva*; cal prestar una atenció preferent als processos i tendències emergents que poden configurar el futur i, sobretot, *hem d'aventurar-nos a construir el nostre propi futur* (Bas, 1999: 50-56). Això suposa dotar als estudis sociolingüístics d'una dimensió *prospectiva* —fins ara a penes explorada, tret d'alguna tímida excepció (Querol, 2001, 2002)—, recurrent als múltiples instruments dissenyats per la sociologia (Bas, 1999), com l'anàlisi de regressió, l'elaboració d'escenaris de futur amb probabilitats d'ocurrència, el mètode Delphi, les matrius d'impactes creuats, la dinàmica de sistemes, etc. D'altra banda, aquest augment d'exigència haurà d'anar aparellat a l'abandó de velles rutines, com ara la d'elegir com a subjecte d'enquesta, per raons de comoditat, individus en edat escolar —que no posseeixen encara el conjunt de normes avaluadores de la societat (Gómez Molina, 1998: 45)—, o el fet de no prestar prou atenció a l'impacte dels *mass media* sobre el procés de minorització, ateses les dificultats per poder avaluar-lo de manera quantitativa mitjançant qüestionaris.

Comptat i debatut, ens enfrontem a reptes decisius de cara a la supervivència a llarg termini de la comunitat catalanoparlant del País Valencià, que la recerca sociolingüística no pot ni deus ignorar, sota pena d'esdevenir un mer gènere retòric o una demostració estèril de quantitofrènia. Serem dignes de la magnitud de la tasca que ens espera o ens resignarem a assistir impotents a la nostra desaparició? La resposta pertany, com és lògic, al futur... La qüestió a hores d'ara consisteix a determinar si aquest futur el forjarem nosaltres o ens el donaran forjat a la bestreta.

4. Bibliografia

ALMOND, Gabriel & VERBA, Sidney (1963): *The Civic Culture*. Londres, Princeton University Press [trad. cast.: *La cultura cívica*. Madrid, Euramérica, 1970].

ARACIL, Lluís V. (1966): "A Valencian dilemma/Un dilema valencià", dins *Identity Magazine*, núm. 24. València/Cambridge (Mass.), pp. 17-29.

BAS, Enric (1999): *Prospectiva*. Barcelona, Ariel.

BOUDON, Raymond (1973): *L'inegalité des chances*. París, Armand Colin [trad. cast.: *La desigualdad de oportunidades*. Barcelona, Laia, 1983].

CALAFORRA, Guillem (2002): "Quan la sociolingüística abandona l'infantilisme —quatre comentaris sobre una novetat bibliogràfica", dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 16. València, Eliseu Climent, editor, pp. 85-92.

CASESNOVES, Raquel (2002): "La transmission intergénérationnelle du valencien et son usage comme langue seconde", dins *Langage et société*, núm. 101 (setembre 2002). París, Maison des Sciences de l'Homme, pp. 11-33.

—(2003): "Previsions demolingüístiques de l'ús del català", dins *NOVES SL*, Hivern 2003. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Direcció General de Política Lingüística.

CASTELLÓ, Rafael (2002): "Economia dels intercanvis lingüístics al País Valencià", dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 16. València, Eliseu Climent, editor, pp. 195-215.

COLOM, Ferran (1998): *El futur de la llengua entre els joves de València*. Paiporta, Denes.

DIÉGUEZ, M. Àngels & GUARDIOLA, M. Isabel (2002): "Transmissió lingüística intergeneracional a la Marina", dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 16. València, Eliseu Climent, editor, pp. 93-99.

ERILL, Gustau, et alii (1992): *Ús del català entre els joves de Sabadell. Coneixement, ús i actituds dels estudiants de secundària. Curs 1985-86*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

FERRANDO, Aureli et alii (1990): "L'ús del valencià i les actituds lingüístiques dels alumnes de BUP i COU de la ciutat de Castelló de la Plana", dins *Miscel·lània 89*. València, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, pp. 7-45.

GIFREU, Josep (dir.) & COROMINAS, Maria (coord.) (1991): *Construir l'espai català de comunicació*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Centre d'Investigació de la Comunicació.

GÓMEZ MOLINA, José R. (1998): *Actitudes lingüísticas en una comunidad bilingüe y multilectal: área metropolitana de Valencia*. València, Universitat de València.

—(2002) "Norma i ús en el valencià central: nivell lèxic", dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 16. València, Eliseu Climent, editor, pp. 169-194.

MONTOYA, Brauli (1996): *Alacant: la llengua interrompuda*. Paiporta, Denes.

—(2000): *Els alacantins catalanoparlants: una generació interrompuda*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

—(2002): "La denúncia de la substitució lingüística en els escriptors valencians", dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 16. València, Eliseu Climent, editor, pp. 21-45.

MORELLÓ, Empar (2002): "Actituds de la població migrant davant l'ús del valencià: una altra perspectiva al voltant de la situació social del valencià", dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 16. València, Eliseu Climent, editor, pp. 241-254.

PITARCH, Vicent (1988): *Fets i ficcions*. València, Eliseu Climent, editor.

PRADILLA, Miquel Àngel (2002): "La política lingüística contemporània al País Valencià", dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 16. València, Eliseu Climent, editor, pp. 101-119.

QUEROL, Ernest (1990): "El procés de substitució lingüística: la comarca dels Ports com a exemple", dins *Miscel·lània 89*. València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, pp. 85-196.

—(1997): "Un nou model per a l'estudi del comportament lingüístic: la teoria de les catàstrofes", dins *Caplletra*, núm. 21 (tardor 1996). València, Universitat de València, pp. 161-184.

—(1999): *Cap a un nou marc teòric per a l'estudi de les variables dels processos de substitució lingüística*. Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona. Tesis doctorals microfityxades, 3568.

—(2000): *Els valencians i el valencià: usos i representacions*. Paiporta, Denes.

—(2001): "Evolució dels usos i de les representacions socials de les llengües a Catalunya (1993-2000)", dins *NOVES SL*, Estiu 2001. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Direcció General de Política Lingüística.

—(2002a): "Usos i representacions de les llengües a les Illes Balears", dins *NOVES SL*, Estiu 2002. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Direcció General de Política Lingüística.

—(2002b): "Un nou model per a l'estudi dels processos de substitució lingüística. L'anàlisi del valencià", dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 16. València, Eliseu Climent, editor, pp. 69-84.

Josep J. Conill